

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Prof.Dr.Dr. Arslan Terzioğlu

I. GİRİŞ

Türklerin son bin yıllık tarihinde çok önemli olan hadiselerden, 1453'te İstanbul'un fethi ve İstanbul Üniversitesi'nin Fatih Sultan Mehmed tarafından kuruluşunun 550. yıldönümü ile 1923'te Cumhuriyetimizin kuruluşunun 80. yılı ve büyük Atatürk'ün 1933'te gerçekleştirdiği Üniversite Reformu'nun 70. yılı, bu 2003 yılında kutlanacaktır. Bu nedenle bugün açılışını yaptığımız bu uluslararası simpozyumu düzenleyerek, Avrupa'nın en eski üniversitelerinden olan **İstanbul Üniversitesinin 550 yıllık geçmişine ve Avrupa Üniversiteleri ile ilişkilerine bilimsel açıdan ışık tutmaya çalışacağız.**

Osmanlı Türk Devletinin 14., 15., ve 16. yüzyıllarda çabucak gelişerek üç kıt'aya yayılan, tarihin en büyük imparatorluklarından biri haline gelmesinde rol oynayan en önemli faktörlerin başında, koca imparatorluğun devlet teşkilâtı ile ilim, teknik ve kültürüne yön verecek olan genç kuşakların yetiştirilmesi için çok yönlü bir eğitim sisteminin uygulanması gelir. Osmanlı eğitim sistemini ana hatları ile şu dört bölüme ayırmak mümkündür:

- 1- Kadı, hekim, müfti, nişancı, defterdar, müderris yani hoca vs. gibi sivil nitelikteki devlet memurlarının yetişmesi için aynı Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan devrinde 11. yüzyılda kurulmaya başlayan ve dünyada kurulan ilk devlet üniversitesi niteliğindeki Nizamiye Medreseleri gibi medreselerin İznik, Bursa, Edirne, İstanbul ve İmparatorluğun diğer önemli kültür merkezlerinde tesisi.(1).
- 2- Sanatkârlar ve çeşitli esnaflık mesleklerinde kaliteli genç elemanların yetişmesi için, Ahilik Teşkilâtı ve Sedefkârlar Kârhanesi, Neccarân-ı Mimârân Kârhânesi, gibi çeşitli loncalar vasıtasıyla, usta, çırak esasına dayalı disiplinli bir eğitim sağlanması(2).
- 3- Osmanlı Ordusunda askerî mahiyette çeşitli teknik mesleklerle ilgili eğitimin sağlanması.
- 4- İmparatorluğun geleceğini garanti altına almak gayesiyle, devleti idare edecek devlet adamı ve çok yönlü kültürlü insanlar yetiştirmek için, Osmanlı Hükümdarlarının Edirne ve İstanbul'daki Saraylarında askerî bir „Saray Üniversitesi“ niteliğindeki Enderûn-u Hümâyûn'un ve onun alt basamağını teşkil eden diğer saray okullarının tesisi(3).

Osmanlı dönemindeki bu kapsamlı eğitim sisteminin evriminde ve İstanbul Üniversitesinin 1453'te Fatih Sultan Mehmed tarafından kurulmasında, antik dönem Sümer, eski Mısır, Helenistik dönemde İskenderiye'deki M.Ö.331'ten sonra tesis edilen Museion ve

Kütüphanesi, M.S. 350'de kurulan Cundişapur Tıp Okulu ile Abbasiler dönemindeki Beyt ül-Hikme adında Bağdat'ta 830'da tesis edilen bilimler akademisinin tesirlerinden ziyade, Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu Türklerinin 11. yüzyılda Medrese adı altında kurdukları devlet üniversitelerinin etkileri büyüktür.

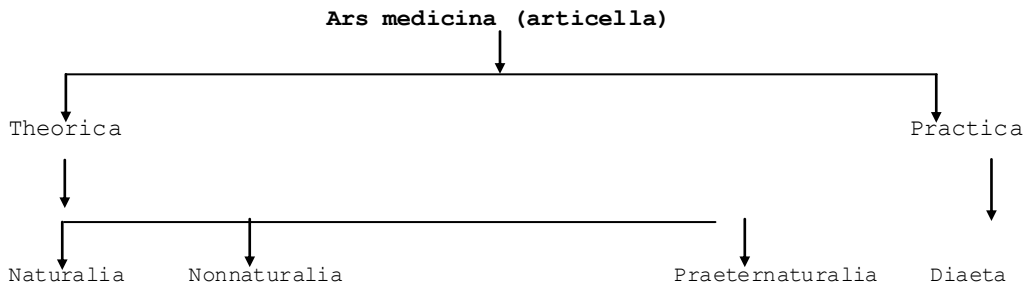
1067'de Selçuklu Türklerinin Bağdat'ta tesis ettiği Nizamiye Medresesi bazı bilim tarihçilerine göre dünyanın belki de en eski devlet üniversitesi idi.

Üzerinde durulması gereken bir husus da, 1082'de, Selçukluların ilk döneminde **Keykavus bin İskender**'in yazdığı Farsça **Kâbusnâme** isimli deontolojik eserde, medreseler ve hastanelerde tıp tahsil edeceklerin ders kitabı olarak tedris etmesi gerekli eserleri sayarken hep **Galenos'un Sitte Aşere** ve **Hippokrat'ın Aforizmaları** vs. eserlerini zikrederken(4), ondan yüz yıl sonra, 12. yüzyıl sonunda yine Selçuklular dönemi'nde **Nizamî--i Aruzî**, yazdığı **Çahar Makale**'de tıp tahsil edenlerin okuması gereken kitapları sayarken, Galen ve Hippokrat'ın eserleri yanı sıra er-Razi, Huneyn b. İshak ve bilhassa İbn Sina'nın Kanun'unu anar. Böylece 12. yüzyılda, Selçuklular döneminde İslam hekimlerinin bilhassa **İbn Sina'nın Kanun'unun**(5) tıp eğitiminde ağırlık kazandığı görülüyor. Bunun Avrupa'ya da yansıdığı bir hakikattir. Avrupa'da tıp eğitiminde ve bilimlerin sınıflandırılmasında esas olan **Huneyn b. İshak'ın Medhal fi't-tıbb** eseri (latincesi *Isogoge in artem*) (9. yy.) ile **al-Farabi'nin** (ö.950) ilimlerin sayımı hakkındaki **Kitab-ü ihşa'il-ulûm** eseridir(6).

Bu ve diğer kaynaklarda verilen bilgiler, Orta Çağ ve Rönesans döneminde Avrupa'da Salerno, Montpellier, Paris gibi tıp fakültelerinde okutulan kitapların Schipperges'in araştırmalarına dayalı listesiyle(7) karşılaştırıldığında, Selçuklular Dönemi'ndeki medreseler ile hastanelerin, Avrupa'da yalnız tıbbi ve hastane mimarisini değil, tıp eğitimini de ne kadar etkilediğini göstermesi bakımından çok önemlidir (Bkz. Tabela II).

Bu tesir o kadar büyüktür ki Avrupa'da tıp ve tıp eğitiminin sınıflandırılmasında Huneyn b. İshak'ın sınıflandırılması esas alınmıştır. Prof.Dr.Schipperfes'in araştırmalarına göre(73) Avrupa'da Tıp ve Tıp Eğitiminin Huneyn b. İshak'a göre sınıflandırılması şöyledir:

Tabela I:

(Fizyoloji)	(Diyetetik)	(Genel Patoloji, Aetiologie, Symptomatologie)	Pharmacia Chirurgia
1- Elementa	1- Aer	1- Morbus	
2- Temperamenta	(Hava)	2- Causa	
3- Humores	2- Motus et quies	(occasio)	
4- Membra	(Hareket ve istirahat)	3- Signum	
5- Virtutes	3- Cibus et potus		
6- Actiones	(Yemek ve içmek)		
7- Spiritus	4- Somnus et vigilia		
Additiva	(Uyuma ve Uyanma)		
1- Aetates	5- Excreta et retenta (dışarı çıkma		
2- Colores	ve doyma)		
3- Figures	6- Affectus animi		
4- Sexualitas	(Ruhun Affekleri)		

Tabiplerin teftişi ve imtihanı ise, Selçuklularda **Muhtesip** denilen Vezir ayarındaki yüksek memurlar tarafından yapıldığı gibi, Osmanlılarda da **İhtisab Ağalarının** (İhtisab Nazırı) yapılmış olduğu görülür. Selçuklulardaki hekimleri bu kontrol sisteminin katolik İspanya'daki şehirlerde **hermandades, comunidades, germanias** adı altında tesis edildiği Prof.H.Schipperges'in araştırmalarından anlaşılmaktadır(8).

Daha önce işaret ettiğimiz gibi, Salerno tıp okulunda ve diğer Avrupa Üniversitelerinde okutulan derslerin ve kitapların Selçuklu medrese ve hastanelerinde hekim olmak için okutulan Huneyn İbn İshak, er-Razi, İbn Sina, Galenos ve Hippokrat'ın eserleri gibi hemen hemen aynı eserler olması ve 1231'de II. Friedrich'in çıkardığı bu **Constitutiones medicinales**'ten çok önce 1178'de, Selçuklular Dönemi'nde Bağdat'da Adûdî Hastanesi'nde hekim olmak için yapılan tıp doktorası tezinin bir nüshasının bugün Ayasofya Kütüphanesi'nde bulunması, Salerno'daki Tıp Okulu'nda Selçuklu medreseleri ve tıp okullarının tesirlerini göstermesi bakımından çok önemlidir. Schipperges'in belirttiği gibi *II.Friedrich'in 1231'deki Constitutiones Medicinales'ini Arl ve Marsilya'da, Kuzey İtalya ve Almanya'daki buna benzer Sağlık Kanunnamelerinin eski Roma ve Bizans geleneğine değil de, İslam tesirlerine bağlı olarak Selçuklular Devri'nde yürürlüğe konulması, bu tesirlerin etkinlik derecesini göstermesi bakımından önemlidir*(9). Selçuklu eğitim sistemi ve medreseleri Rönesans dönemi Avrupa Üniversitelerini etkilerken, Bizans'ın merkezi İstanbul'da ilk Üniversite Fransa ve İngiltere'deki üniversiteler örnek alınarak Bizans İmparatoru II. Manouel (1391-1425) tarafından Kariye Camii civarında „Katholikon Mouseion“ adı altında 1400 yıllarında kurulmuştur(10).

Dikkat edilmesi gereken en önemli husus da şudur: Avrupa'da üniversitelerin doğup gelişmesinde Selçuklu tesirlerinin ne kadar büyük olduğunun diğer bir delili de, 1254'te tesis edilen Paris Üniversitesi'nde öğrencilerin milliyetlerine göre; **natio gallicorum, natio picardorum, natio normanorum, natio anglicorum** diye dörde ayrılmasında, ondan 30 yıl önce, Bağdat'ta Selçuklu Dönemi'nde 1223'de açılan ve tıp tahsilinin de yapıldığı ikinci üniversite niteliğindeki

Mustansırıyye Medresesi'nde öğrencilerin mezheplerine göre dörde ayrılmasının etkili olmasıdır(11).

Bizans İmparatoru II. Manuel'in (1391-1425) 15.yüzyıl başında İstanbul'da kurduğu bu Üniversitenin (Katholikon Mouseion) Prodromos Petra Manastırı'na, ek olarak da 1296'da kurulan Ksenon Tou Kralou denilen hastaneye yerleştiğinden bu üniversitenin tıp ağırlıklı olduğu, ve son rektörünün Paduva'dan 1444'de dönen Joannes Argyropoulos (1410-1448) olduğu biliniyor. Oxford'daki bir minyatürde (Cod. Barroci 87 Folio, 33v) bu şahsın portresi ve bu tıp fakültesinin bir kısmı görülüyor(12).

II. İSTANBUL'UN FETHİ İLE İSTANBUL'DA ÜNİVERSİTE KURULMASI

Fatih Sultan Mehmed genç yaşta 29 Mayıs 1453'te İstanbul'u fethinden hemen sonra, bu çok önemli kenti Osmanlı İmparatorluğunun ve hatta Avrupa'nın en büyük kültür merkezi yapmak için hemen imar faaliyetlerini başlattığı(12a) gibi, Ayasofya'da papaz odalarında Molla Hüsrev, Pantokrator manastırında Molla Zeyrek için oluşturulan medreselerde, ilk İstanbul Üniversitesini tesis ediyor. Bu konuyla ilgili tarihi kaynaklar şu bilgileri vermektedirler: Ayasofya Medresesi hakkında Taşköprüzade'nin eş-Şakaik isimli eserinde bahsedildiği gibi, daha geniş bilgi Ebû Behrâm ed-Dimaşkî'nin Atlası Minor tercümesinde İstanbul hakkında verilen ilâve bilgiler arasında "Fatih, Ayasofya'nın kuzey tarafında talebe-i ulûm için vezayifi muayyene ile bir darü tahsil-i ulûm ve medrese-i âliye ihdas etmiştir" demektedir(12b). Bu Eski Sarayın tesis tarihinden yâni 858 (1454) den evveldir. Ayasofya Medresesinin tesisi Fatih Vakfiyesinde de belirtilir.

Zeyrek'teki Medresenin Fatih Sultan Mehmed tarafından tesisinden, Fatih Vakiyesinin Sultan III. Murad zamanında Türkçeye çevrilen nüshasında, şöyle bahsedilmektedir: "Hiyni fetihde kenaisi medaris edip emri âlilerine imtisali ve her birinde müdarese-i ulûmu nafiaya iştigal olunan hōcerat-ı mezkûre Zeyrek Medresesi Odalarıyla tesmiye olunmuştu"(13). Ayrıca, Isparta'da Halil Hamid Paşa Kütüph. Nr. 327'de eş-Şekaik-i Numaniye nüshası, varak 53'te de bu konuda bilgi verilmektedir.

Tabela II

FATİH'İN İSTANBUL'DA TESİS ETTİĞİ ÜNİVERSİTE'DEKİ TIP EĞİTİMİNE ESAS TEŞKİL EDEN SELÇUKLU HASTANELERİ İLE TIP MEDRESELERİNDE VE AVRUPA TIP FAKÜLTELERİNDE, TIP EĞİTİMİNDE OKUTULAN DERSLERİN KİTAPLARI	
SELÇUKLULARDA (XI.-XIV.yüzyıl)	AVRUPA'DA (Salerno, Montpellier, Paris) (XII.-XVI.yüzyıl)
<u>1. YIL</u>	<u>1. YIL</u>

<p>Huneyn b. İshak: al-Mesa'il fi't-tıbb Huneyn b. shak: Medhal fi't-tıbb Hippokrat: Aforizmalar (Fusul-ü Bokrat) Hippokrat: Maü's-Şair Nişabûrlu Nili'nin bu üç eser hakkında yazdığı şerhî</p>	<p>Huneyn b. İshak (Johannitus): Isagoge in artem parvam Galeni Hippokrat: Aphorismen Hippokrat: Prognostikon Hippokrat: De regimine acutorum (Constantinus Africanus tercümesinden)</p>
<p>2. YIL er-Razi: Kitab at-tıbb al-Mansuri Galenos: Summeria Alexandrinorum (Galenin 16 Makalesi = Sitte Aşer li-Calinus) Galenos: Teşrih-i Büzürk Tabit bin Kurra'nın Zahire'si Ebu Bekir Ecvinî'nin Hedayası Ahmed Ferec'in Kifâyesi yahut Ehliyesi Seyyid İsmail Cürcani: Zahire-i Harzemşahî Sehlî Mesili': Sad Bab</p>	<p>2. YIL er-Razi (Rhazes): Liber de medicina ad Almansorem Galenos Summeria Alexandrinorum (Montpellier de 1308 de) Galenos: De malicia complexionis De complexionibus De ingenio sanitatis De simplici medicina De morbo et accidenti De crisi et critis diebus</p>
<p>3. ve daha ileriki yıllar için er-Razi: Kitab al-Hâvi Ali Abbas el-Mecûzi: Kitab al-Mûlûkî İbn Sina: Kanun fi4t-Tıbb</p>	<p>3. ve daha ileriki yıllar için er-Razi (Rhazes): Liber Continens Haly Abbas: Liber regius (Constantin Africanus tercümesi) İbn al-Cazzar: Viaticum (Constantin Africanus tercümesi) Avicenna (İbn Sina): Canon medicinae (Paris'te 1330'dan sonra) Montpeiller 16.yy. 17.yyda Vallodolid'de Avicenna (İbn Sina) Kürsüsü kuruluyor.</p>

Fatih Sultan Mehmed, sadece, 29 Mayıs 1453'te İstanbul'un fethinden hemen sonra İstanbul'da Ayasofya'da ünlü Türk bilim adamlarından Molla Hüsrev, Pantakrator manastırında da Molla Zeyrek için oluşturulan medreselerde, Selçuklu Türklerinde başlayan eğitim sisteminin uygulandığı İstanbul Üniversitesini tesis etmekle kalmamıştı. Avrupa'daki rönesans'a katkıları olan, fakat koyu katolik ve ırkçı zihniyet nedeniyle 15.yüzyıla İspanya ve İtalya'dan kaçmak mecburiyetinde kalan Ephraim bin Sandschi, Maestro Jakobo gibi hekimleri, yine İtalya'dan ressam Gentile Bellini, Matteo de Pastis, mimar Antonio Filarete'yi İstanbul'a getirtmişti(14), Ayrıca, bunlara, Trabzon'un zaptından sonra sarayına ihtisap eden Rum asıllı Georgios Amuritzes'i, Semerkant'tan astronom Ali Kuşçi ile İran'dan gelen ve İstanbul'da kurduğu Üniversitesinde tesis ettiği Tıp Fakültesindeki Tıp Akademisinin başkanı Ahmed Kutbeddin ile Altunizade, Ahi Çelebi, Beşir Çelebi gibi Türk hekim ve bilim adamlarını da katarak,

İstanbul'da 550 yıl önce ilk üniversiteyi kuran(15) ve Türk rönesansını yaratan Fatih Sultan Mehmed, sadece Türk değil Avrupa kültür tarihi açısından da devrim yaratan bir şahsiyet olarak tarihe geçmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in Ayasofya'da ve Zeyrek'te medreselerde tesis ettiği bu İstanbul Üniversitesinde, Selçuklu Türklerinin 1067'de Bağdat'ta tesis ettiği dünyanın ilk resmi Devlet Üniversitesi kabul edilen Nizamiye Medresesi'nde, diğer Selçuklu medreseleri ile daha önce Bursa'da Yıldırım Bayezid'in 1396'da tesis ettiği medrese ile yanındaki darüşşifa'da (hastanede) olduğu gibi astronomi ve tıp dahil bütün akli ve nakli bilimlerin tahsil edildiği büyük bir olasılıkla kabul edilebilir(16). Fatih Sultan Mehmed'in pozitif bilimlere verdiği önemi, onun, ünlü Astronom Uluğ Bey'in yanında Semerkant'taki rasathanede yetişen Ali Kuşçi'yi, elçi olarak geldiği İstanbul'da alıkoyarak İstanbul'da ilk Üniversite olarak tesis ettiği Ayasofya Medresesi'ne, o tarihe kadar kimseye verilmeyen 200 akçe gibi bir gündelik müderris (profesör) tayin etmesinden anlıyoruz(17). Ali Kuşçi'nin bu ilk İstanbul Üniversitesinde verdiği derslerden bir kısmı Bursa'da İnebey Kütüphanesi Hikmet kısmı Nr.25'de yazma nüsha olarak bulunmaktadır. Ali Kuşçi'nin Fatih'e ithaf ettiği matematik ve astronomiye dair biri arapça „Muhammediye“ başlıklı eseri, ile diğeri farsça olan ikinci eseri de yazma nüsha halinde bir arada ciltli olarak Ayasofya Kütüphanesi Nr.2733'te bulunmaktadır(18). Üniversitemizin tarihini yazan eski rektörlerimizden Prof.Cemil Bilsel, "Fatih, İstanbul'u aldığıının ertesinde Zeyrek'te ve Ayasofya'da (tesis ettiği Üniversite'de) fıkıh ve edebiyat öğretilmiştir. Türk İstanbul'da dahi tıp öğretimi edebiyat ve hukukla başlamıştır" diyor(18a).

Buna en büyük delil olarak da, Selçukluların son döneminde 1308'de tesis edilen Amasya Darüşşifası'nda (hastanesinde) 14 yıl hekim ve hoca olarak çalıştıktan sonra 1465'de cerrahiye dair „Cerrahiyetü'l-Haniye“ adlı bir eseri ameliyat resimleri ile birlikte Türkçe olarak meydana getirerek Fatih Sultan Mehmed'e sunmak üzere İstanbul'a gelen Türk hekimi Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun yanında Amasya Hastanesi'nde, sonra İstanbul'da saray hekimi olan Muhyiddin Mehi'den başka İran'da Safevilerin sarayında saray hekimi olan Gıyas ibn Muhammed İsfahani'nin yetişmiş olmasını gösterebiliriz(18b).

Zira, buna göre Fatih'in İstanbul'u zaptettiği 1453 yılında taşradaki şehzade şehri Amasya'daki Darüşşifa'da tıp eğitimi yapılıyordu. Bu durumda Prodromos Petra manastırına ek olarak, daha önce tesis edilen Ksenon Tou Kralou denilen hastaneye yerleştiğinden, tıp ağırlıklı olarak Bizans İmparatoru II.Manuel tarafından 1400 yılı başlarında kurulan Bizans Üniversite'sinin arta kalan kısımlarında, 29 Mayıs 1453'te İstanbul'un fethinden sonra Ayasofya ve Zeyrek Medreselerinde kurulan bu ilk İstanbul Üniversitesinin tıp eğitiminin

yapıldığı kabul edilebilir. Zira tıp ağırlıklı bu Bizans Üniversitesi'nin son rektörünün Paduva'dan 1444'te İstanbul'a dönen Joannes Argyropoulos olduğu biliniyor. İstanbul'un fethinden sonra, önce Floransa sonrada Roma Üniversitesinde profesör olmuştu(19). Ayrıca İstanbul Üniversitesinin ilk nüvesini oluşturan Pantokrator'da, 1136 da kurulan ve 1204'de Haçlılar tarafından yağmalanan bir hastane vardı, bunun arta kalan kısımlarında da tıp tahsiline başlanmış olabileceği bazı kaynaklarda belirtiliyor(20). Bu ilk kuruluşu takiben Fatih, tesis ettiği Fatih Külliyesinde de medreseler ve darüşşifa denilen hastanede diğer ilimlerin yanısıra tıpta tahsil edildiği vakfiyesinden anlaşılıyor(21).

Eski kaynaklara göre, Ayasofya civarındaki papaz odalarında Molla Hüsrev, Pantokrator manastırında Molla Zeyrek için oluşturulan medreselerdeki bu ilk İstanbul Üniversitesi tesisini takviye için Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'da iki üniversite tesisi daha gerçekleştiriyor:

1. 1470'de inşası tamamlanan Fatih Külliyesi'ndeki medreselerde ve darüşşifia'da tıp da dahil bütün bilimlerin tahsil edildiği üniversite(21a),
2. 1462-1478 yılları arasında „Saray-ı Cedid-i Âmire“ adıyla tesis ettiği Topkapı sarayında kurduğu Enderun-u Humayûn denilen saray üniversitesi(22).
- 1- Fatih'in 1470'te kendi adıyla anılan ve İstanbul Üniversitesi'nin bu tarihten sonra esasını oluşturmak için tesis ettiği "Fatih Külliyesi'ndeki Semaniye Medreselerinin (ders) programını Ayvansaraylı Hüseyin efendinin Hadikat'ül Cevami eserinde bildirdiği gibi, Ali Kuşçi ile Molla Hüsrev birlikte tanzim etmişlerdir ki bunun büyük bir kısmı Kanun-u Talebe-i Ulum'dan nakledilmiştir(23).

Prof.Süheyl Ünver'e göre: "Bunun tamamı maalesef elimizde değildir. Ali Kuşçi'nin de tasvibiyle Molla Hüsrev tarafından kaleme alınan „Medreseler Nizamnamesi“ hakikaten bu ise, kıymetine değer biçilemez. İbaresini, o devrin ifadesiyle olması bu zanni kuvvetlendirmektedir(24).

Sami Tarihi'nde de: "Memalik-i Rum'da medrese keyfiyetinin mukaddema Ali Kuşçi tertip edüb ipdidai hariç, ikinci hariç diyerek tanzim etmişlerdir" denmesi de(25) bu vak'ayı teyid eder mahiyettedir. Bu programın esasları XIX. asra kadar devam etmiştir. Ayvansaray'lı da bunu Hadikat'ül Cevami'de teyid eder"(26)

- 2- Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul Üniversitesi'nin bugünkü Merkez Binası'nın olduğu yerde 1453'te fethi takiben tesis ettiği Eski Saray'daki „Saray Okulu“ ve bir süre sonra 1462-

1478 yılları arasında, Saray-ı Cedid-i Âmire adıyla inşa ettirildiği bugün Topkapı Sarayı dediğimiz Yeni Saray'da da saray okulu ve onun yüksek kademesi olan Enderun Teşkilatı tesis edilmiştir(27). Belgrad ve Boğdan seferlerinde Fatih Sultan Mehmed'in yakınında onun muhafız alayı gibi yer alan Enderun Okulu mensuplarının, padişahı korumak için birbiri arkasından şehit olmaları Fatih'in Enderunlu'lara olan teveccühünü artırmış, sayıları çoğaltılarak, Enderun Okulu bir Saray Üniversitesi gibi umumî bir mahiyet almıştır(38), Fatih' Sultan Mehmed'in Enderun'da devletin muhtaç olduğu her çeşit memurun yetiştirilmesini emrettiği, Tarih-i Ata gibi eski kaynaklarda yer almaktadır(29).

Fatih Sultan Mehmed döneminde Enderûn (Saray Üniversitesi) müfredatında (eğitim programında), Ata'nın belirttiğine göre "Göçebe Hayatı ve Medeniyet", Kamu Hizmetleri, Siyaset, Muharebe Sanatı, Heyet (Astronomi), Hendese ve Hikmet (Doğa Bilimleri) ve tıpta dahil çeşitli bilimler ve sanatlar" hakkında dersler yer alıyordu(30). Eğitimi bitirenlere üzerinde sultanın tuğrası bulunan diplomalar verilirdi(31).

Alberto Bobovio'nun 1665'te İtalyanca olarak yazdığı "Saray-ı Enderun" eserinde, Enderun (Üniversitesinde)'da sadece dini ve fikri ilimler, Türkçe, Arapça, Farsça, müzik ve diğer güzel sanatlar değil, aynı zamanda matematik, mühendislik ve tıp bilimlerinin yetkili Türk ve Yahudi hocalar tarafından öğretildiğine dair bilgiler yer almaktadır(32).

Fatih Sultan Mehmed zamanındaki İstanbul Üniversitesi ile ilgili bu tesisleri, Kanuni Sultan Süleyman'ın Mimar Koca Sinan'a inşa ettirdiği Süleymaniye Külliyesi'ndeki medreselerde tesis edilen büyük üniversite tesisi izlemiştir. 14 Mayıs 1557'de inşaatı tamamlanarak hizmete giren Süleymaniye Darüşşifası ve tıp medresesinde tıp eğitimi yapılmıştır(33). Katip Çelebi'nin Mizanü'l-Hak eserinde belirtildiği gibi, Kanuni'den sonra 17.yy.da bu medreselerde fen bilimlerine önem verilmemesi ile gerileme başlamıştır(34).

III. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİNDE MODERN TIP EĞİTİMİNE GEÇİŞ

Türkiye'nin gerek teknik, gerekse bilimsel açıdan Avrupa'yı örnek alarak 17.yüzyılın hemen ikinci yarısından itibaren Avrupalı hekimlerin meşhur eserlerinin Osmanlı saray hekimleri tarafından İstanbul'da, Paşaların tercümanları vasıtasıyla Belgrad'da Türkçe'ye çevrilmeye başlaması ile Türk tababetinin batılılaşmaya yöneldiği görülürse de, ciddi ve köklü olarak ilk batılılaşma hareketleri, Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud devirlerinde 19. yüzyıl başında gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ordudan sonra donanmayı da

modernleştirmek için Sultan III. Selim zamanında çıkarılan „Bahriye Kanunnamesi” gereği 18 Zilkade 1219 (17 Şubat 1805) tarihinde verilen bir takrirle İstanbul’da Tersane-i Âmire’de hekim ve cerrah yetiştirilmek üzere modern bir tıbbiye kurulması öngörülmüş ve ilk olarak onun Spitalya denilen hastanesi ve sonra 17 Şevval 1220’de (9 Ocak 1806) **Tıbhane** veya **Tabibhane** denilen askeri tıp fakültesi niteliğindeki kısmının açıldığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır(35).

25 Mayıs 1807’de III. Selim’in tahttan indirilmesine neden olan „Kabakçı Vak’ası” ve onu takip eden 14/15 Kasım 1808’deki “Alemdar Mustafa Paşa Vak’ası” sonucu bu tabibhane ve yanındaki Spitalya’nın faaliyetlerinin inkıtaa uğradığı ve binalarının da Temmuz 1822’de (Zilkade 1237) tamamen yandığı bilinmektedir(36).

Bazı kaynaklarda Venedik’te tıp eğitimi gördüğü öne sürülen Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi, orduya lüzumlu hekim ve cerrah yetiştirilmek üzere Sultan II. Mahmud’a modern bir tıbbiyenin kurulmasını teklif etmişti. Bu teklifi Sultan II. Mahmud uygun gördüğünden, yeni tıp okulu 1827 yılı 14 Mart Çarşamba günü Şehzadebaşı’nda Tulumbacıbaşı Konağı’nda Tıbhane-i Âmire ve Cerrahane-i Âmire olarak açılmıştı(37). 14 Mart 1827’de açılan bu tıp okulu, sonra 17 Şubat 1839’da Galatasaray’da Sultan II.Mahmud tarafından tesis edilen ve Dr.Bernard gibi Viyanalı hocaların ders verdiği Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane’ye kadar olan gelişmede ikinci merhaleyi teşkil etmiştir(38).

IV. MEKTEB-İ TIBBIYE-İ ADLİYE-İ ŞAHANE’DEN DAR’ÜL-FUNUNU OSMANÎ TIP FAKÜLTESİNE

1838 yılı sonunda, bugün Galatasaray Lisesi’nin olduğu yerdeki „Enderun Ağaları Mektebi” binasına taşınan okul, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane adını aldı. Müdürlüğü’ne Viyana’dan Dr.K.A.Bernard (1808-1844) getirildi.

Galatasaray’daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’nin kapısına, bu tesisin kuruluşuna ait kuruluş kitabesinin metnini „Tarih-i Mekteb-i Tıbbiye” başlığı ile manzum bir şekilde yazan Ziver Paşa, divanında(27) yer alan bu şiirin şu son beytinde tarih düşürmüş ve her mısra ebced hesabına göre mücevher tarihler olup tesis tarihi 1254 hicri yani 1839 miladi yılını vermekte, ama açılış günü belirtilmemektedir.

Mevki’nde kıldı ihya Padişah Tıbhaneyi

1254

Fenn-i ebdân sâye-i Şâhide bulsun iştihâr

1254

Ata tarihinde de Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye'nin 1254 hicri yani 1839 yılında açıldığı, gün belirtilmeden verilmektedir(39).

1989 yılında Viyana'da Haus, Hof und Staatsarchiv de bulduğumuz Avusturya kaynaklarında belirtildiği üzere, **Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, önce mülkî ve dinî törenle 17 Şubat 1839'da açılmış, sonra 11 Mart 1839'da da yeni bir törenle tedrisata başlanmıştır**(40). Ayrıca bu iki törende de Sultan II. Mahmud'tan ve onun açılışta yaptığı iddia edilen fakat çok sonra Takvim-i Vekayi'nin 24 Zilhicce 1288 (5 Mart 1872) tarihli ve 1460 no.lu nüshasında yayınlanan Nutk-u Hümayun'dan bu kaynaklarda bahsedilmemesi diğer önemli bir husustur(41).

Dr.Bernard tarafından organize edilip 17 Şubat 1839'da resmen mülkî ve dinî törenle açılıp, 11 Mart 1839'da tedrisata başlayan Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de ilk öğretim yılı sonunda, 22 Ekim 1840'da yapılan imtihana padişah Abdülmecid'in geldiği, Berliner Medicinische Central Zeitung'un 27 Kasım 1840 tarihli sayısında haber olarak verilmektedir(42).

Fransız ihtilalinden sonraki dönemde Avrupa'da geçerli bir dil olan Fransızca, Galatasaray'daki bu Tıbbiye'de öğretim dili olarak alınmış, ama bu tıbbiyede Fransızca tedrisat için neden Fransa'dan değil de Viyana'dan hocalar getirildiğinin nedenleri üzerinde durmak gerekir. Viyana Tıp Fakültesi'nin yanısıra 7 Kasım 1785'te Viyana'da öğretime açılan askeri tıp ve cerrahi akademisi Josephinum Avrupa'da büyük bir şöhrete sahip olup, Kopenhagen'de 1797'de tesis edilen askeri Tıp Akademisi Academia Chirurgica Regia yanısıra Berlin'deki askeri tıp akademisi Pepinier'de tesirlerini görmek mümkündür(43). Bunun yanısıra, Paris'teki Osmanlı Sefiri Mehmed Vahid Efendi'nin sonradan Fransızca olarak ta neşredilen Sefaretnâmesi'nde, Napoleon'a Sultan III. Selim'in fermanını götürürken 1-17 Şubat 1807 tarihlerinde kaldığı Viyana'da, gezip gördüğü askeri tıp akademisi Josephinum'u uzun övgü ile tasvir ederek „Paris'te böyle bir tesis olmasına rağmen bu Viyana'daki gibi mükellef ve mâmur değildir“ diye bilhassa belirtilmesinin büyük rolü olsa gerek(44).

Viyana'dan getirtilen Dr.Bernard, yönetimiyle görevlendirildiği Galatasaray'daki bu askeri tıbbiyeyi kısa zamanda Viyana'daki Josephinum'u örnek alarak organize etmiş, oradaki gibi bir botanik bahçesi tesis ederek tanzimi için Viyana'dan Skalak adlı bir bahçıvan getirilmiştir(45). Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, 1842 yılında Fransızca 1300 cild tıbbî kitaptan oluşan zengin bir kütüphane ve ayrıca mineraller koleksiyonuna sahipti. Dr.Bernard iç hastalıkları ve cerrahi derslerini vermekteydi, Klinik dersleri, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin beş hasta koğuşlarında verilmekteydi(46). Burada ebeler de yetiştirilmiş ve parasız olarak, başvuranlar aşılarmıştı. Dr.Bernard'ın 26 Eylül 1843'te Journal de Constantinople et des intéréts Orientaux da yayınlanan "Rapport sur

les travaux de l'Ecole de Médecine de Galata - Sérail" başlıklı raporunda(47) ve 1844'te Klenckes Allgemeiner Zeitung isimli Almanca dergide yayınlanan haberinde(48), bu tıbbiyenin, 4 yıllık İdadi denilen hazırlık bölümü ile dört yıllık esas tıp eğitiminin yapıldığı yüksek bölümden oluştuğu görülmekte, İdadi denilen hazırlık bölümünde zooloji, matematik, coğrafya, resim, kaligrafi, Osmanlı Tarihi, Türkçe ve Arapça'dan başka M.Guerrieri tarafından Latince dersinin verilmesi çok önemlidir.

Allgemeine Medicinische Central-Zeitung'un 20 Temmuz 1842 tarihli sayısında, geçen hafta „Hopital d'Instruction" denilen bir uygulamalı eğitim hastanesinin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de hizmete açıldığı, bu hastanenin herbiri 50'şer yataklı dahiliye, cerrahi ve göz kliniklerinden oluştuğu belirtilmektedir(49).

Galatasaray'daki ders programı Viyana'da Josephinum'da 1822'den beri uygulanan ve beş yılı kapsayan ders programı ile karşılaştırıldığında büyük benzerlikler olduğu görülür(50).

Allgemeine Medicinische Central-Zeitung'un 3 Aralık 1845 tarihli 97. sayısında (Sp. 776'da) verilen 22 Ekim 1845 tarihli haberde, 14 gün önce yeni Mekteb-i Tıbbiye Nazırı olan İsmail Efendi'nin Galatasaray'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de tahsili 5 yılı hazırlık bölümünde, 5 yılı tıp bölümünde olmak üzere 10 yıla çıkardığı anlatıldıktan sonra, bu okul mensuplarının bundan böyle aşağı rütbede askeri hekim olarak mezun olmaları ve Askeri Tatbikat Hastanesi olarak seçilen Maltepe ve Toptaşı Hastaneleri'nde, profesörlüğe yükseltilen Dr.Rigler ve Dr.Reinwald'ın yönetiminde 2 yıl staj yaptıktan sonra askeri hekim olarak yeni görevlere atanacakları belirtilmektedir(51).

Bu kadar yoğun hocalık ve idarecilik görevlerine rağmen Dr.K.A.Bernard, 2 Kasım 1844'de boynundaki bir Phlegmone neticesi Pyämie'den 36 yaşında İstanbul'da vefat ederek(52) Santa Maria Draperis Kilisesi'ne gömülünceye(51) kadar, tıbbiye öğrencileri için, ders verilen Fransızca dilinde çeşitli ders kitapları yazmıştı. Botanik, Auskultation ve Perkussion üzerine Fransızca ders kitapları yazan Dr.Bernard, ayrıca bir ara gözlerinin rahatsızlanması sebebiyle tedavi gördüğü Bursa kaplıcaları üzerine bir Fransızca eser yazarak Türkiye'de Balneolojinin de kurucusu olmuştur. Bernard'ın 1844'de yayınlanan son eseri Pharmacopoea Castrensis Ottomana, Türkiye'nin ilk farmakopesidir. Ayrıca Dr.Bernard döneminde **la Gazette Medicale de Constantinople** adı altında bir mecmua düzenli olarak çıkarılmaya başlanmıştı. Bernard'ın ölümünden sonra Osmanlı kaynaklarına göre 1846'da, Wurzbach'a göre 1847'de, Galatasaray Tıbbiyesi'nin yöneticiliğine Viyanalı diğer hekim Sigmund Spitzer getirilmiştir(53). Kadavra üzerinde teşrihle anatomi eğitiminin bizde yerleşmesinde büyük rol oynayan Spitzer, Galatasaray'daki tıbbiyenin Avrupa çapında bir eğitim verdiğini göstermek için son sınıftan seçtiği dört çalışkan

öğrenciyi doktora imtihanı vermek için Viyana Tıp Fakültesi'ne göndermiştir.

1848 yılında bu öğrenciler Viyana'da girdikleri imtihanları başarı ile kazanarak Viyana Tıp Fakültesi'nin tıp doktoru ünvanını almışlardır(53). Bu öğrencilerden birisi olan Musa Arif Bey başarılı bir meslek hayatı sonucu 1861'de Mekteb-i Tıbbiye Nazırı(54), diğer öğrenci Stefan Aslanian Paşa'da bilahare Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de hoca olmuştur(55).

Böylece eğitim kalitesi, bu öğrencilerin verdikleri imtihanla, Viyana'da da tastik edilen Galatasaray'daki Tıbbiye, Spitzer döneminde, Dr.Bernard'ın başlattığı altın çağını devam ettirdiği görülerek, Padişah tarafından bir fermanla Darülfünun-u Tıbbiye-i Şahane olarak fakülte mertebesine çıkarılmıştı(56). Bizde ilk defa Avrupa tıp fakülteleri gibi "Docteur en Médecine et en Chirurgie" yani Tıp ve Cerrahi doktoru ünvanı tevcih eden Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'nin o dönem diplomalarında „isminin" Faculté de Médecine de Constantinopel" yani „İstanbul Tıp Fakültesi" olarak verilmesi tarihi açıdan çok önemlidir(57).

1848 yılı 11 Ekim'inde Galatasaray'daki bina yanınca, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Hasköy'deki Kumbarahane Kışlası'na taşındı. Onsekiz yıl Kumbaracı Kışlası'ndan sonra okul, kolera salgını nedeni ile Kumbaracı Kışlası Kolera Hastanesi olunca, Topkapı Sarayı'nın surları içine nakledildi. Şöyle ki Askeri Tıbbiye'nin, Tıbbiye İdâdisi Gülhane'deki Kırmızı Kışla'ya, Tıbbiye Sınıfları Hasköy'deki Gergeroğlu Konağı'na taşındı. 1871'de halen oradaydı. 1874'de tekrar Galatasaray'da gidilmiş, 1876'da Demirkapı'ya dönülmüş, İdadi sınıfları da Kuleli'ye taşınmıştı(58).

1867'de Mülki Tıbbiye kurulmuş, Türkçe eğitim başlatılmıştır. 1887'de Kuduz Müessesesi, 1888'de Çiçek Aşısı Enstitüsü, 1892'de Göz ve Kadın-Doğum Hastalıkları Klinikleri ve 1899'da Bakteriyolojihane tesis edilmiştir. Bu arada 1892'de hekim ve cerrah sınıfları birleştirilmiştir(59).

V. DARÜLFÜNUN-U OSMANÎ TIP FAKÜLTESİ'NDEN İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ'NE

Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane, 1867'de açılan sivil tıbbiye Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane ile(60), Gülhane'nin başına getirilen Prof.R.Rieder Paşa'nın önerilerine göre Haydarpaşa'da inşa edilen binada, **Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesi** adı altında 1909'da birleştirilinceye kadar(61) tedrisatına devam ederek Türk tıbbının batılılaşmasında büyük bir rol oynamıştır.

6 Kasım 1903'te II. Abdülhamid'in doğum günü törenle açılan Haydarpaşa'daki bu enteresan binanın planlanmasında İtalyan mimarları Valauri ve D'Aranco kadar Rieder Paşa'nın rolü büyüktür. Pavyon Sistemi'nde inşası düşünülen bu askeri tıbbiyenin hasta pavyonlarının Hamburg'taki Eppendorf Hastanesi'ndeki Curschman tipi pavyon şeklinde, büyük dershanenin Leipzig'teki cerrahi kliniğinin Auditorium'u tarzında planlanması Rieder Paşa'nın tavsiyesi ile olmuştur(62).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Meşrutiyet'in ilan edildiği 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) günü Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane'nin yani askeri tıbbiyenin muallimleri toplanarak bu müessesenin islahı için Harbiye Nezareti'ne yazı yazmışlar, bunun üzerine Harbiye Nezareti, Mektebin islahı işini, mektebe bıraktığını bildirmişti. Bununla ilgili olarak yapılan ilk toplantıda, İstanbul'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye gibi iki okulun birleştirilerek bir çatı altında toplanması için karar alınmıştır.

O günlerde Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'deki Cemil, Ziya Nuri ve Süleyman Numan Paşalar toplanarak, bu reformun Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de daha kolay gerçekleştirilebileceği düşüncesiyle, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'yi Fakülte'ye çevirme ve yeni bir kadro yapma doğrultusunda karar almışlardır. Bu kararı Maarif Nezareti de uygun görmüş, gerek Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye gerekse Şam Mekteb-i Tıbbiye'si Maarif Nezaretine bağlanmıştır. Fakülte durumuna gelmiş olan bu yeni kuruluşun başlangıç tarihi 1 Teşrinisanî 1324 (14 Kasım 1908) olarak kabul edilmiş olup(63) Darülfünun-u Osmanî'nin bir şubesi olan Mekteb-i Tıbbiye, Tıp Fakültesi ismiyle adlandırılmış ve oybirliği ile Seririyat-ı Hariciye (Cerrahi Kliniği) Muallimi Müşir Cemil Paşa Tıp Fakültesi Riyasetine (yani Dekanlığı'na) seçilmiştir(64).

Kadırga'daki bu Tıp Fakültesinin Muallimler Meclisi, son defa 16 Haziran 1325 (29 Haziran 1909) tarihinde toplanmış ve 1 Eylül 1325 tarihine kadar tatil kararı almıştır(65).

Kadırga'daki kuruluşun Tıp Fakültesi ismini almasını Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye hocaları kabul etmemişlerdir.

Maliye Nazırı Cavit Bey, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin tahsisatını, 1325 (1909) yılı bütçe müzakerelerinde belli etmeden Tıp Fakültesi'ninkine geçiriverince(68), Askeri Tıbbiye Mektebi, mâli bakımdan ortadan kalkarak Tıp Fakültesi'ne katılmıştır. Kadro meseleleri halledilmemesine rağmen 23 Ağustos 1325 (5 Eylül 1909) da komisyon, karşısındaki kliniklerle birlikte Haydarpaşa'daki Mektep binasının Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesi'ne verilmesini, bunların içindeki araç ve gerecin Maarif Nezaretine devredilmesini, askeri tıp talebesinin mektep içinde kendilerine ayrılan bölümde kalmalarını, karara bağlamıştır.

İlk toplantısını 15 Eylül 1909'da Maarif-i Umûmiye Nezareti'nde yapan, bu Fakültenin ilan edilen kadrodaki Muallimler Heyeti, Cerrahi Kliniği Muallimi Cemil Bey'i oybirliği ile Fakülte Reisliği'ne (yani dekanlığa) seçmiştir(66).

Böylece tesis edilen Haydarpaşa'daki Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesi, Fransa'daki Lyon Tıp Fakültesi'nin Nizamnamesine göre organize edilerek 1933'te Atatürk'ün gerçekleştirdiği Üniversite Reformu'na kadar kısa bir süre Türk tıbbına hizmet etmiştir

I. Dünya Savaşı ile hemen hemen bütün öğretim kadrosu askere alınan fakülte açılmamış, 1500 yataklı Askeri İhtiyat Hastanesi'ne dönüştürülmüş, 1916 yılında öğretime başlayarak kısa devrelerle ordunun hekim ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Bazı gerekçelerle geçici olarak olarak 1917'de Cağaloğlu'ndaki eski Türk Tabipler Birliği binasına taşınan okulun son sınıf öğrencileri 1925 yılından itibaren İstanbul hastanelerinde staj yapmaya başlamışlardır.

1922 yılından sonra başlayan yenilikler arasında cumhuriyetin ilanından hemen önce tıp fakültesine kız öğrencilerin kabul edilmesi vardır. 1924-1925 öğrenim yılında F.K.B. sınıfı açılmıştır(67).

Atatürk devrinde, o zamanın Milli Eğitim Bakanı Dr.Reşit Galip'in gayretleri ile, 31 Mayıs 1933'te çıkarılan 2252 sayılı kanunla Üniversite Reformu gerçekleşme safhasına girerek aynı yılın **31 Temmuz'unda Darü'l-Fünûn lağvedilip, yerine 18 Kasım 1933'te İstanbul Üniversitesi tesis edildi. Böylece Üniversite içinde İstanbul Tıp Fakültesi de yeniden teşekkül etti**(68).

Evvelce belirtildiği gibi, 1848 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi bitiren öğrencilerin Viyana Tıp Fakültesinde girdikleri imtihanı başarı ile kazanarak bu Fakültenin tıp doktoru ünvanını almaları neticesi Mekteb-i Tıbbiyenin padişah fermanı ile **Darülfünun-u Tıbbiye-i Şahane** olarak Fakülte mertebesine çıkarılmasından bahsedilmişti. Bu bağlamda Darü'l-Fünun'un kurulmasından burada kısaca bahsetmekte yarar vardır.

VI. DARÜ'L-FÜNUN DÖNEMİNDEN İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İSTANBUL TIP FAKÜLTESİNE

II.Mahmud Döneminde Mekteb-i Maarif-i Adli kuruluyor. 1845'de Darü'l-fünun kurulması fikri ortaya atılıyor(69).

- 1) 21 Temmuz 1846'da layihası ile Darü'l-Fünun kuruluyor. İtalyan Mimar Fossati'nin, Ayasofya yakınında 125 odalı Darü'l-Fünun binası yapımı 1868 tamamlanıyor. Paris'teki „Mekteb-i Osmani“ müdürü Hoca Tahsin Efendi Darü'l-Fünun müdürü oluyor. Kısa bir sürede kapatılıyor(70).

- 2) Darü'l-Fünun-ı Osmani, 20 Şubat 1870'de Maarif Nazırı Safvet Paşa açıyor. Hoca Tahsin Ef. Müdür oluyor ve:
- 1- Hikmet ve Edebiyat,
  - 2- Hukuk,
  - 3- Ulum-ı Tabiiye ve Riyaziyat

bölümlerini içeriyor. 1872'de kapatılıyor(70a).

- 3) Galatasaray'da Mekteb-i Sultani'de Darü'l-Fünun-ı Sultani (1874) kuruluyor. Bu tesis:
- 1- Edebiyat,
  - 2- Hukuk,
  - 3- Fen

bölümlerini içeriyor. 1881'den sonra bu kuruluş hakkında bir kayda rastlanmıyor(71).

- 4) Darü'l-Fünun-ı Şahane, 1 Eylül 1900'de bugünkü İstanbul Kız Lisesi binasında açılıyor ve:
- 1- Ulum-ı Diniye
  - 2- Ulum-ı Riyaziye
  - 3- Edebiyat

bölümlerini içeriyor(72). **Buna ilâve olarak, 1903'te Haydarpaşa'da tesis edilen binada Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ile Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye 1909'da birleştirilerek Darü'l-Fünun-u Osmani Tıp Fakültesi ismini alıyor.**

- 5) 20 Nisan 1912 de Maarif Nâzırı Emrullah Efendinin döneminde bir nizamname ile, İstanbul Darü'l-Fünunu tesis ediliyor. 7 Ekim 1925'de **İstanbul Darü'l-Fünunu Talimatnamesi** ile ilmi ve idari muhtariyet kazanıyor(73).

31 Mayıs 1933'te 2252 sayılı kanunla İstanbul Darü'l-Fünunu lağvedilerek yerine İstanbul Üniversitesi kuruluyor (74).

Haydarpaşa'da Prof.Dr.Rieder Paşa'nın tavsiyeleri gereğince yaptırılan binalarda 1908'den itibaren faaliyette olan İstanbul Darü'l-Fünunu Tıp Fakültesi, Avrupa yakasında Çapa, Gureba ve Cerrahpaşa'daki kliniklere taşındı. 1933'deki bu Üniversite Reformu ile ayrılan eski Darü'l-Fünun hocalarının yerine Hitler Almanyası'ndan kaçan 42 kadar Alman profesör tayin edilmişlerdi. Bu işlemlerin gerçekleştirilmesinde İsviçreli pedagoji profesörü Malche ile Alman patoloji profesörü Schwartz büyük rol oynadılar. Sadece İstanbul Tıp Fakültesi'nde 1933 ile 1945 yılları arasında 19 Alman tıp profesörü, klinik ve enstitü direktörü olarak görev almışlardı. Bunların yanı sıra Âkil Muhtar Özden, Mazhar Osman, Hulusi Behçet, Tevfik Salim Sağlam Paşa, Neşet Ömer gibi kendi sahalarında ünlü birçok Türk hocaların da İstanbul Tıp Fakültesi öğretim kadrosunda yer almış

olmaları neticesi İstanbul Tıp Fakültesi, 1933'teki Atatürk'ün Üniversite Reformu'ndan sonra Avrupa'nın en önemli tıp fakültelerinden biri haline geldi(75).

VII. SONUÇ

Son olarak şu çok önemli hususu belirtmekte yarar vardır: İslâm eserlerinin Lâtinceye çevrilmesinde Avrupa'daki rönesansa büyük katkıları olan Yahudî âlimlerin, koyu katolik ve ırkçı zihniyet neticesi 15.yüzyılda İtalya ve İspanya'dan kovulmağa başlaması ile 1453'te fetihten sonra İstanbul'da 550 yıl önce bir üniversite kuran Fatih Sultan Mehmed, bilhassa İtalya'dan kaçan Maestro Jacobo (sonradan müslüman olarak Yakup Paşa olmuştur) ve İspanyalı Ephraim b. Sandschi gibi Yahudi hekimleri etrafına toplamıştı. Buna İtalya'dan getirttiği ressam Gentile Bellini, Matteo de Pastis, mimar Antonio Filarete'yi, Trabzon'un zabtından sonra sarayına intisap eden Rum asıllı Georgios Amirutzes'i ve Semerkant'tan astronom Ali Kuşçi ile İran'dan gelen ve İstanbul'da tesis ettiği Hastane ile Tıp Akademisinin başkanı yaptığı ve 20.000 akçe gibi yüksek aylık verdiği Ahmed Kutbeddin ile Altûnîzade, Ahi Çelebi, Beşir Çelebi gibi Türk hekimleri ile âlimlerini de katarak İstanbul'da ilk Üniversiteyi kuran ve ilk Türk Rönesansını yaratan Fatih Sultan Mehmed'in bu büyük dahiyâne eseri ile Atatürk'ün 1933'te başlattığı Üniversite Reformu arasında çok büyük benzerlikler vardır.

Üniversitemizin kuruluşunun 550. yıldönümünde gerek bu üniversiteyi tesis eden Fatih Sultan Mehmed'i, gerekse, 70 yıl önce gerçekleştirdiği Üniversite Reformu ile bu üniversiteyi Avrupa'nın en iyi üniversitelerinden biri konumuna getiren Atatürk'ü, şükranla anarken, aziz hatıraları önünde tazimle eğiliyoruz.

KAYNAKLAR

- (1) **Uzunçarşılı İ.H.:** *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*. Ankara 1965, s.1-3; **Baltacı, Cahit:** *XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. İstanbul (1976) s.15-16,46,47; **A.Adnan Adıvar:** *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul (1970), s.12,13,38-41.
- (2) **Evliya Çelebi:** *Seyahatname*. Yayınlayan: **Z.Danışman**, İstanbul (1962), c.2, s.301-303; **Erdenen, Orhan:** "Eski Mimarlarımızın Yetişmeleri", **Mimarlık**, 32, 1966, s.20. **Erdenen, Orhan:** "Osmanlılarda Mimarlık Teşkilâtı", **Hayat Tarih Mecmuası**, 2/12, 1967, s.47.
- (3) **Emin Bey:** "Tarihçe-i tarik-i tedris," *İlmiye Salnamesi*, İstanbul 1334 H., s.642-646'da Süleymaniye Külliyesindeki medreselerden birinin riyâziyeye tahsis edildiği, **Aynî, Mehmed Ali:** *Daru'lfünun Tarihi*, İstanbul 1927, s.3'de ve **Uzunçarşılı İ.H.:** *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*. Ankara 1965, s.34'de de medresenin birinin tabiiyeye tahsiline tahsis edildiği iddia edilmekte ise de, vakfiyede buna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Buna rağmen Süleymaniye Külliyesinde Darül-hendesede mimar ve mühendislik tahsil edildiğine dair bkz. **Ergin, Osman:** *Türk Maarif Tarihi*. İstanbul

- 1977, c.1-2, s.147,148,152; **Erdenen, Orhan**: "Eski Mimarlarımızın Yetişmeleri" *Mimarlık*, 32, 1966, s.20.
- (4) **Keykâvus b. İskender b. Kâbus b. Veřmgir b. Ziyâr**: Kâbusnâme. Mercimek Ahmed tercümesi. İstanbul (1978), s.2, 59-61.
- (5) **Nizamii Arûzî**: Çehar Makale, Tıb İlmi ve Meşhur Hekimlerin Mahareti. Çev. **A. Gölpinarlı**, nşr. **Süheyl Ünver**. İstanbul 1936, s.17-18.
- (6) **Schipperges H**: Arabische Medizin in lateinischen Mittelalter. Heidelberg-New York 1976, s.105-106.
- (7) **Schipperges H**: a.g.e., s.105-109.
- (8) Bkz. **Baltacı, Câhid**: XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri. İstanbul 1976, s.58.
- (8a) **Schipperges H**: Arabische Medizin im lateinischen Mittelalter. Heidelberg, New York 1976, s.107-118.
- (9) **Schipperges H**: 1976, s.125-126; **Hein, Wolfgang-Hagen** u. **Sappert, Kurt**: Die Medizinalordnung Friedrichs II. Eutin 1957, s.13, 101; **Hein, W. H.** und **Sappert, K.**: Zur Datierung der Medizinalordnung Friedrich II. *Dtsch. Apotheker-Ztg.* 1955, Geschichtsbeilage Nr. 2.
- (10) **Birchler-Argyros, Urs Benno**: Byzantinische Spitalgeschichte. Ein Überblick. *Historia Hospitalium*, Heft 15, 1983-1984, s.73-75.
- (11) **Mazaherî, Ali**: Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları, Trc. **Bahriye Üçok**, İstanbul 1972, s. 167-168; **Rückbrod, Konrad**: Universität und Kollegium. Baugeschichte und Bautyp. Darmstadt 1977, s.10, 11, 26.
- (12) **Birchler-Argyros, Urs Benno**: a.g.m., s.73-74.
- (12a) **Kritovulos**: İstanbul'un Fethi. Çeviren: **Karolidi**, İstanbul (1967), s.119.
- (12b) Bu eserin, Üniversite Kütüphanesi, No.1522, ve Nuruosmaniye Kütüphanesi No.2994 nüshalarına bakınız.
- (13) Bkz. **Bilsel Cemil**: İstanbul Üniversitesi Tarihi. İstanbul 1943, s.8; Bkz. **Ünver, Süheyl**: Fatih, Külliyesi ve Zamani İlim Hayatı. İstanbul 1946, s.9,11,13.
- (14) **Babinger, Franz**: Jaqûp, ein Leibarzt Mehmed's II. Roma 1951, s.87-88.
- (15) **Terzioğlu, Arslan**: Türk-İslam Hastaneleri ve Tababetinin Avrupa'da Tıbbi Rönesansı Etkilemesinden Türk Tıbbının Batılılaşmasına. İstanbul 1992, s.17.
- (16) Bkz. **Terzioğlu, Arslan**: Gründungsurkunden der Seldschukischen und Osmanischen Krankenhäuser. *Kunst des Orients*, Bd.X 1/2, 1976, s.149-150.
- (17) **Tarih-i Nişancı Paşa**: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi kısmı, Nr.2185; **Ünver, Süheyl**: Türk Pozitif İlimler Tarihinden Bir Bakış. **Ali Kuşçi**, Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1948, s.17-18.
- (18) Bkz. **Ünver, Süheyl**, a.g.e., s.69-70.
- (18a) **Bilsel, Cemil**: İstanbul Üniversitesi Tarihi. İstanbul 1943, s.90.
- (18b) **Terzioğlu, Arslan**: Die Hofspitäler und andere Gesundheitseinrichtungen der ormanischen Patastbauten, München 1979, s.212; bkz. Elgood, Cyril: Safavid Medical Practice. London 1970, s.X-XII; **Dizdar,Arman**: Der türkische Arzt řerafeddin Sabuncuoğlu und seine Verdienste um die Zahnheilkunde, Diss. Univ. Würzburg 1981, s.6-18.
- (19) Bkz. **Lampros, S**: Agyropouleria (Agyropoulos). Verlag Sakellarios, Atina 1910.
- (20) Bkz. **Eyice, Semavi**: Über die byzantinischen Krankenhäuser. *Historia Hospitalium*, Heft 15, 1983-1984, s.150-152; Ayrıca bkz. Isparta'da Halil Hamid Paşa Kütüphanesi Nr.327'de eř-şekaik-i Numaniye nüshası, varak 53.

- (21) **Terzioğlu, Arslan:** a.g.m. **Kunst des Orients**, Bd.X 1/2, 1976, s.149-150.
- (21a) Bkz. İlmiye Sahnamesi, İstanbul 1334, s.645; Krş. **Terzioğlu, Arslan:** a.g.m., s.150.
- (22) Bkz. **Terzioğlu, Arslan:** Saray-ı Humâyûn'da Teknik Eğitim. **Tarih ve Toplum**.
- (23) **Yaltkaya, Şerefeddin:** Tanzimattan evvel ve sonra medreseler. Tanzimat I, İstanbul 1940, s.463-464.
- (24) **Ünver, Süheyl:** a.g.e., s.18-19.
- (25) Sami Tarihi. İbrahim Müteferrika tab'ı, varak 90.
- (26) **Ünver, Süheyl:** a.g.e., s.19.
- (27) **Baykal, İsmail H.:** Enderun Mektebi Tarihi. İstanbul 1953, c.1, s.18,26,30,48,49.
- (28) **Ali Seydi Bey:** Teşrifat ve Teşkilatımız. İstanbul 1972, s.130.
- (29) **Tayyârzâde Ahmed Ata:** Tarih-i Ata. İstanbul 1874-1876, c.1, s.39,40.
- (30) **Tayyârzâde Ahmed Ata:** a.e., s.39,40.
- (31) **Tayyârzâde Ahmed Ata:** a.e., c.1, s.40; Bkz. **Miller, Bernatte:** *The Palace School of Muhammed the Conqueror*. Cambridge 1941, s.36.
- (32) **Alberto Bobovio:** *Serai Enderum. Das ist Inwendige Beschaffenheit der Türkischen Kayserl: Rezidenz zu Constantinopoli...* Wien 1667, s.2,3,
- (33) **Terzioğlu, Arslan:** Mittelalterliche islamische Krankenhäuser. Diss. TU - Berlin 1968, s.171; **Ünver, Süheyl:** Fatih, Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı, İstanbul 1946, s.20; **Barkan, Ömer L.:** Süleymaniye Cami ve İmaretini İnşaatı, C.1, Ankara 1972, s.78.
- (34) **Katip Çelebi:** Mizanü'l-Hak fi İhtiyari'l-Ahakk. Yayına hazırlayan: **O.Şaik Gökyay**, İstanbul 1980, s.21.
- (35) Başbakanlık Arşivi, Cevdet Bahriye Tasnifi Nr. 1252.
- (36) **Saffet:** Bahriye tarihimizden filâsalar. İstanbul 1329, s.30.
- (37) Daha geniş bilgi için bk. **Uzluk, Feridun:** Türk Tıbbiyesininin 748. yıldönümü dolayısı ile Hekimbaşı Mustafa Behçet. Ankara (1954).
- (38) Daha geniş bilgi için bk. **Terzioğlu, Arslan:** Das Josephinum und seine Ausstrahlung. **Apotheker Journal**, Heft 4 (1986), s.42-47.
- (39) **Ahmed Sadık Ziver Paşa:** Âsâr-ı Ziver Paşa-Divanı ve Münşaat. Bursa 1313 H. (1895), s.198-99.
- (40) **Terzioğlu, Arslan:** İstanbul Tıp Fakültesi Tarihçesi. **İst. Tıp Fak Mecm.** Vol.63, Nr.2, **Supplementum 2**, 2000, s.66.
- (41) **Terzioğlu, Arslan:** a.g.m., s.68.
- (42) **Berliner Medicinische Central Zeitung.** IX Jg., 48.Stück; 27 November 1840, Sp.959.
- (43) **Terzioğlu, Arslan:** Das Josephinum und seine Ausstrahlung. **Apotheker Journal.** 8 (1986), s.42.
- (44) **Vahid Efendi:** Sefaretname-i Seyyid Mehmed Emin Efendi. El yazma nüshası. Süleymaniye Bibliothek, Esat Efendi Küt. İstanbul, Nr. 2277, varak 8 a, 8 b; **Terzioğlu, Arslan:** Das Josephinum und seine Ausstrahlung. **Apotheker Journal**, 8, (1986), s.42-43.
- (45) **Başvekâlet Archiv:** 1844 (1260 H.) Tarihli İrade Defteri; **Neuburger, Max:** Österreichische Ärzte als Pioniere der wissenschaftlichen Medizin und Sanitätswesens in der Türkei (1839-1856). **Wiener medizinische Wochenschrift 67** (1917), s.1685-1686.
- (46) **Wurzbach, Constant von:** Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich. Bd. 1, Wien 1856, s.323.

- (47) **Bernard, K.A.:** Rapport sur le travaux de l'Ecole de Medicine de Galata-Sérai. **Journal de Constantinople et des intérêts Orientaux**, 26. Sept. 1843, s.22.
- (48) **Allgemeine Zeitung für Militärärzte**, herausgegeben von **Ph. F.H.Klenckel**. 2. Jg. Braunschweig 1844, s.141, 142, 159-160, 165-167.
- (49) **Stern, Bernhard:** Medizin., Aberglaube und Geschlechtsleben in der Türkei. Bd. 1, Berlin 1903, s.55-56.
- (50) **Terzioğlu, Arslan:** Das Josephinum und seine Ausstrahlung. **Apotheker Journal**, 8 (1986); s.44-46.
- (51) **Allgemeine Medicinische Central - Zeitung**, XIV.Jg., 97. Stück, 3 December 1845, Sp.776.
- (52) **Rigler, Lorenz:** Nekrolog (für Dr.Joseph Wartbhichler). **Wiener Medizinische Wochenschrift**. 2 Jg. Nr.39, (1852), Sp.678.
- (52a) Dr.Bernard'ın mezarı sanat tarihçisi Prof.Semali Eyice, taraından 1952 de keşfedildi. Bkz. Eyice Semai: Mekteb-I Tıbbiyenin İlk Müdürü Dr.Bernard'ın Mezarı. **Tarih Dergisi**, Bd.2, 1952, s.71-76.
- (53) **Neuburger, Max:** a.g.e., Sp. 1688; Vgl. **Ünver, Süheyl:** Tıp Tarihimiz Yıllığı I. İstanbul 1966, s.48; Wurzbach, **Constant von:** a.g.e., Bd.36, s.195.
- (53a) Bkz. **Sonntagsblättern Wiener Boote** Nr.2, 1848.
- (54) **Ünver,A.Süheyl:** Osmanlı Tababeti ve Tanzimat Hakkında Yeni Notlar. Tanzimat I, İstanbul 1940, s.943.
- (55) **Mezbur, Artin:** Ermeni Hekimler (Universitaire) (1688-1940). İstanbul 1950, 108-115.
- (56) **Özbay,Kemal:** Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri. C.2, İstanbul 1976, s.57.
- (57) **Terzioğlu, Arslan:** İstanbul Tıp Fakültesi Tarihçesi. **İst. Tıp Fak. Mecm.** Vol.63, Nr.2, **Supplementum 2**, 2000, s.16.
- (58) **Bkz. A.Z.:** Notice sur l'Ecole de Médecine de Constantinople. **Gazette Medicale d'Orient**, No.12 (1871), s.192; **Ünver,Süheyl:** İstanbul Tıp Fakültesi (1827-1934). 107 Yılda Geçirdiği Çıgırlar. **Dirim**, c.10, 1-2 (1935), s.16.
- (59) **Terzioğlu, Arslan:** a.g.m., **İst. Tıp Fak. Mecm. Supplementum 2**, 2000, s.71.
- (60) **Unat, Ekrem Kadri ve Samasti,Mustafa:** Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye. İstanbul 1990, s.8.
- (61) **Unat, Ekrem Kadri ve Samasti Mustafa:** a.g.e., s.76.
- (62) **Rieder, Robert:** Für die Türkei. Bd.2, Die neue Militärmedizinische. Schule Haidar-Pascha. Jena 1904, s.XII, XVIII, XX.
- (63) Bkz. Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesi Cemiyet-i Muallimin Mukerrerat ve Zabıt Defteri. 24 Şevval 1326, 5 Teşrinisani 1324 ve 18 Kasım 1909. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Tarihi Kürsüsü Kitaplığı.
- (64) **Unat, Ekrem Kadri:** Kadırga'daki Tıp Fakültesi. **Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi**, C.12, Sayı:2, 12 Nisan 1981, s.211.
- (65) **Unat, Ekrem Kadri:** a.g.e., s.218.
- (65a) **Topuzlu, Cemil:** İsbıbtbadt-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım. İstanbul 1951, s.90-100.
- (66) **Unat,Ekrem Kadri ve Samasti,Mustafa:** Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, İstanbul 1990, s.77.
- (67) Haydarpaşa'daki bu Tıp Fakültesi 11 Teşrinievvel 1335 (10 Ekim 1919) tarihli Darülfünun-u Osmanî Nizamnamesinde Tıp Medresesi olarak anılmaktadır (Bkz. **Düştur**, II.tertip, 11.cilt, 401.sahife). İstanbul

- Darülfünunun Şahsiyesi Hükmiyesi Hakkındaki Kanun 21 Nisan 1340 ((21 Nisan 1924)'te müzakere edilerek kabul edilmişti ki bunda da bu Tıp Fakültesi'nden Tıp Medresesi olarak bahsedilmektedir (Bkz. **Zabıt Ceridesi:** Cilt 8, s.1098-1106). Cumhuriyetin ilk yıllarında mezun olanlara verilen diplomalarda da İstanbul Darülfununu Tıp Medresesi olarak adlandırılmasına mukabil 1929'daki Harf İnkılabından hemen sonra verilen diplomalarda İstanbul Darülfununu Tıp Fakültesi isminin kullanıldığı görülmektedir.
- (68) **Terzioğlu, Arslan:** Cumhuriyet Dönemi Türk Tıbbına ve Tıp Eğitime Kısa Bir Bakış, İstanbul 2003, s.22-25.
- (69) **Aynî, Mehmet Ali:** Daru'l-fünûn Tarihi. Yayına hazırlayan: **Metin Hasırcı,** İstanbul (1995), s.36-38.
- (70) **Aynî, Mehmet Ali:** a.g.e., s.40-46; **Aslanapa, Oktay:** İstanbul Darüfünun ve Üniversite Binaları Tarihçesi. İstanbul Üniversitesi, c.I, İstanbul (1983), s.38-39.
- (70a) **Aynî, Mehmet Ali:** a.g.e., s.50-56; **Aslanapa, Oktay:** a.g.m., s.39.
- (71) **Aynî, Mehmet Ali:** a.g.e., s.57-58; **Aslanapa, Oktay:** a.g.m., s.39-40.
- (72) **Aynî, Mehmet Ali:** a.g.e., s.59-61; **Aslanapa, Oktay:** a.g.m., s.39.
- (73) **Aynî, Mehmet Ali:** a.g.e., s.61-62; **Aslanapa, Oktay:** a.g.m., s.42-43.
- (74) **Terzioğlu, Arslan:** Cumhuriyet Dönemi Türk Tıbbına ve Tıp Eğitime Kısa Bir Bakış. İstanbul 2003, s.22-25.
- (75) **Terzioğlu, Arslan:** a.g.e., s.34.